

عوامل اجتماعی - دموگرافیک مرتبط با جرم و بزهکاری در زنان مجرم

کتابیون شفیع (MD)*، امرا... ابراهیمی (MA)**، فریبا اصغری (BS)***

*- استادیار گروه روانپزشکی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان

** - مربی گروه روانپزشکی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان

*** - کارشناس روانشناسی عمومی

چکیده

- **زمینه و هدف:** جرم و بزهکاری یکی از معضلات روزافزون جوامع امروزی است. هدف اصلی مطالعه حاضر، تعیین برخی از مراحل اجتماعی - دموگرافیک مرتبط با جرم و بزهکاری‌ها در زنان مجرم زندانی است.
- **مواد و روشها:** ۷۱ زن مجرم زندانی در زندان اصفهان از طریق مصاحبه روانشناختی و پرسشنامه ویژگیهای فردی - اجتماعی بررسی شدند. تجزیه و تحلیل داده‌ها توسط نرم افزار SPSS و با آزمون آماری مجذور خی تجزیه و تحلیل شدند.
- **یافته‌ها:** بیشترین شیوع جرم در سنین جوانی است (۲۷-۲۲ سالگی) و بالاترین درصد مجرمین در افراد بیسواد و طبقه اجتماعی - استعدادی پایین دیده شد. بین جرم و ویژگی‌های دموگرافیک رابطه معناداری دیده شد.
- **نتیجه گیری:** با توجه به شیوع بالای جرم در طبقه پایین، فرصت دانستن برنامه‌های حمایتی جهت جلوگیری از این پدیده الزامی است.
- **کلید واژه‌ها:** جرم و بزهکاری، زنان، ویژگی‌های دموگرافیک.

پذیرش مقاله: ۸۴/۴/۳۰

اصلاح نهایی: ۸۴/۳/۲۵

وصول مقاله: ۸۴/۱/۳۰

نویسنده مسئول: اصفهان، خیابان استانداری، مرکز پزشکی نور، مرکز تحقیقات علوم رفتاری، تلفن: ۰۳۱۱-۲۲۲۲۱۳۵

Email: Shafiei@med.mui.ac.ir

● مقدمه

جرم (Crime) رفتاری است که خلاف نظام موجود حاکم باشد و به وسیله مقامات صالحه برای آن، مجازات یا راههای اصلاحی دیگر پیش بینی شده باشد (۱). جرم یکی از معضلات فرهنگی و اجتماعی جوامع امروز است (۲). در کشورهای مختلف به دلایل متعدد از جمله ضعف ساختارهای خانواده، فقدان یا کمبود تقیدات مذهبی و اخلاقی، مشکلات اقتصادی و ... جرم و جنایت از مشکلاتی است که دغدغه مهم بهداشت روانی متخصصان علوم رفتاری را تشکیل می دهد (۱). بدون تردید شیوع رفتارهای بزهکارانه موجب بر هم خوردن روابط اجتماعی سالم شده و امنیت اجتماعی را مختل می نماید، در نتیجه احساس امنیت فردی نیز که مبنای بهداشت روانی افراد است، آسیب می بیند. بهداشت یک کلیت تفکیک ناپذیر است. سلامت جسمانی منوط به سلامت روانی و هر دو وابسته به سلامت اجتماعی است. در جامعه ای که انحرافات و جرم شایع است، انتظار رشد و توسعه انسانی و اجتماعی بعید به نظر می رسد. از طرفی دیگر در دیدگاه تربیتی، زنان مبنای رشد و توسعه انسانی هستند و بنیان خانواده بر توانایی های زن استوار است. بنابراین با نقشی که زن در جامعه و خانواده دارد اگر به انحطاط و سقوط سوق داده شود، پی آمدهای فراوانی خواهد داشت که از هم پاشیده شدن کانون گرم خانواده، تربیت فرزندان ناسالم و به خطر افتادن بهداشت روان از جمله آنها می باشد (۳). اگر چه مطالعات انجام شده در خصوص مقایسه میزان جرم در زنان و مردان نشان می دهد که تعداد زنان بزهکار نسبت به مردان خیلی کمتر است (۱)؛ ولی شیوع جرم و بزهکاری در زنان، شاخص مهم آسیب شناسی و بیانگر وخامت وضعیت اجتماعی است. بررسی های روانی اجتماعی جرم نشان داده است عوامل متعددی نظیر: عوامل نوروپسیکولوژیک (۴)، ویژگیهای شخصیتی (۵)، مشکلات اقتصادی اجتماعی و

فقر (۶)، فقدان روابط گرم و صمیمی با همسر و سایر اعضاء خانواده (۷)، اختلالات روانی و عقب ماندگی ذهنی (۴) و عدم تکوین شخصیت و تلقین پذیری (۵) با جرم زنان ارتباط دارد.

میزان جرم و بزهکاری در زنان با توجه به سن، میزان تحصیلات، وضعیت اقتصادی و اجتماعی متفاوت است. اما نکته ای که ضرورت پژوهش حاضر را نشان می دهد این است که اوضاع اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی کشورهای مختلف در حداکثر و حداقل سن بزهکاری و سایر ویژگیهای دموگرافیک مؤثر است (۴). بنابراین در شرایط فعلی اجتماعی به نظر می رسد مطالعه ارتباط ویژگیهای فردی و اجتماعی و بزهکاری زنان لازم باشد. با اینگونه مطالعات مقطعی می توان تا حدودی عوامل خطر (risk factors) را برای جرم شناسایی نمود و با برنامه ریزی های مناسب به پیشگیری و کنترل آن اقدام کرد. در این مطالعات، فرض شده است که جرم های خاص با ویژگیهای فردی و اجتماعی زنان مجرم ارتباط معنی داری دارد.

● مواد و روشها

این مطالعه به منظور تعیین ویژگیهای فردی و اجتماعی زنان مجرم و آزمون فرضیه وجود ارتباط معنی دار بین این ویژگیها و انواع جرم، طراحی و اجرا گردید. مطالعه از نوع گذشته نگر، مقطعی و توصیفی - تحلیلی است. روش انتخاب نمونه به صورت سرشماری و مکان آن زندان زنان اصفهان بوده است. از بین ۷۱ نفر زن مجرم در بند زنان با اجرای مصاحبه روانشناسی، ۵۰ نفر آنها واجد شرایط ورود به مطالعه بودند که همگی انتخاب شدند. ۲۱ نفر باقیمانده به علت قطعی نبودن جرم و وجود اختلال عمده روانی از مطالعه خارج شدند. ابزار پژوهش، پرسشنامه ویژگیهای فردی و اجتماعی است. در ساعت معینی از روز، روانشناس با زندانی ملاقات حضوری می نمود.

مجرد، ۵۸ درصد متأهل و ۲۸ درصد ديگر طلاق گرفته، جدا شده يا بيوه هستند. نتايج حاصل از وضعيت بعد خانوار مجرمين نشانگر اين است كه مجرمين در خانواده هاي شلوغ رشد يافته و زندگي مي كردند. بيشترين فراواني مربوط به خانواده هايي با تراكم بالا بوده است و ۵۶ درصد داراي خانواده هايي با بيش از ۷ فرزند بودند. بررسي شغل همسر و پدر مجرم نيز نشان مي دهد كه شغل پدران آنها اكثرآ از شغل هاي پايين مي باشد (بالاترين فراواني ۳۰ درصد بيكار، ۲۸ درصد فروشنده جزء و ۲۸ درصد كارمند دون پايه هستند). شغل همسر مجرمين نيز غالباً مربوط به طبقه پايين اجتماعي و اقتصادي است (بيشترين فراواني ۲۴ درصد شغل هاي آزاد پايين، ۲۲ درصد كارمند، ۱۸ درصد كارگر و راننده و بقيه مربوط به ساير شغلها مي شود).

با استفاده از آزمون آماری مجذور خي (X²) ارتباط ويژگي هاي فردي و اجتماعي و نوع جرم (اعتیاد به مواد مخدر، رابطه نامشروع، سرقت، اغتشاش، قتل و ساير موارد) مورد بررسي قرار گرفت. در بررسي رابطه سن و نوع جرم، جرمهاي: اعتیاد، رابطه نامشروع، سرقت و قتل در سنين ۱۶-۳۹ سالگي داراي فراواني بيشتر بود، ولي رابطه معنی داری به دست نيامد. در تعيين رابطه نوع جرم با وضعيت تأهل اگر چه انواع جرمها به جز رابطه نامشروع در متأهلين شايع تر بود؛ اما ارتباط معنی داری بين نوع جرم و وضعيت تأهل ديده نشد. در زمينه رابطه نوع جرم با تحصيلات مجرم اگر چه در افراد بي سواد و تحصيلات پايين انواع جرم غير از رابطه نامشروع شايع تر است، ولي رابطه معنی داری ديده نشد. شيوع رابطه نامشروع در افراد مجرد و تحصيلات بالاتر قابل بحث است. انواع جرم در افرادی كه وضعيت مسكن مناسبی ندارند، شايع تر است ولي بين نوع جرم و وضعيت مسكن رابطه معنی داری ديده نشد. همچنين انواع جرم در خانواده هاي شلوغ كه مجرم در آن پرورش يافته،

در اين ملاقات سعی می شد با در نظر گرفتن ويژگيهاي روانشناختي فرد زنداني و موقعيت استرس زاي محيط زندان، رابطه مناسبي (rapport) با فرد برقرار شده و از طريق اين رابطه و جلب همكاري و اعتماد، مصاحبه انجام گردد. در خلال اين مصاحبه، پرسشنامه فردي - اجتماعي تکميل می گردید. پرسشنامه شامل سؤال هايي در خصوص سن، تحصيلات، وضعيت تأهل، محل اقامت، شغل، تحصيلات همسر، شغل و تحصيلات پدر و مادر، بُعد خانوار، شغل همسر و ساير شاخص هاي كه وضعيت اجتماعي - اقتصادي خانواده را معين می كند، بود. اطلاعاتي كه از طريق پرسشنامه جمع آوري می شد با پرونده مجرم و ساير منابع اطلاعاتي ديگر كنترل می گردید. در خلال اين مصاحبه ها مجرمين اطلاعات و مسائلي را در علت و عوامل جرم خود بيان نمودند كه قابل تأمل و بررسي است. اطلاعات به دست آمده بر اساس اهداف طرح با روش آماری مجذور خي تحت نرم افزار SPSS مورد تجزيه و تحليل قرار گرفت.

• یافته ها

پس از تجزيه و تحليل داده ها، نتايج نشان داد محدوده سني زنان مجرم زنداني اصفهان از ۱۶ تا ۶۹ سال است. بيشترين شيوع جرم در سنين جواني (۲۷-۲۲ سالگي) است كه برابر با ۲۶ درصد است. از لحاظ تحصيلات، مجرمين، در سطحي بي سواد تا تحصيلات عاليه قرار داشتند. ميزان تحصيلات در ۸ سطح طبقه بندي شد. بالاترين درصد مجرمين در طبقه بي سواد قرار داشتند (۴۲ درصد). ميزان تحصيلات همسر زنان مجرم نيز پايين بوده، چنانچه ۳۶ درصد آنان بي سواد بودند. تحصيلات پدران افراد مجرم نيز در سطح پايين قرار داشت و اكثريت آنها بي سواد بودند (۵۶ درصد)؛ همچنين ۸۰ درصد مادران افراد مجرم بي سواد بودند و تنها ۴ درصد تحصيلات بالاتر از ششم قديم داشتند. وضعيت تأهل مجرمين حاكي است كه ۱۴ درصد آنها

نیازها و ویژگیهای جوانان موجب سقوط، انحراف و آسیبهای اجتماعی خواهد شد. توزیع فراوانی تحصیلات مجرمین نشان داد جرم در بین افراد بی سواد و با تحصیلات بسیار پایین، شایع تر است (۴۲ درصد بی سواد و ۵۲ درصد، تحصیلات ابتدایی دارند یعنی در مجموع حدود ۹۴ درصد تحصیلات پایین دارند). بنابراین بی سواد و کم سواد عامل خطر مهمی برای جرم و بزهکاری محسوب می شوند. این یافته ها با مباحث نظری و شواهد عملی جرم شناسی که رابطه تحصیلات پایین و جرم و بزهکاری را نشان می دهد، هماهنگ است (۱۰). شاید توسعه فرهنگ عمومی و سواد آموزی یکی از راههای مداخله برای پیشگیری اولیه از جرم باشد. همواره رشد آگاهی های سیاسی، اجتماعی مردم، فضای بازسیاسی فرهنگی و آموزشی عمومی روشی برای مصون سازی جامعه از انحرافات در نظر گرفته می شود. وضعیت تحصیلی همسران مجرمین نیز نشانگر فقر آموزش و تحصیل در آنان بود. همچنین توزیع فراوانی تحصیلی پدران و مادران زنان مجرم نشان داد که ۸۴ درصد پدران و ۹۶ درصد مادران آنها بی سواد یا دارای تحصیلات ابتدایی بودند. این نتایج نشان دهنده فقر فرهنگی و پایین بودن طبقه اجتماعی و موقعیت خانواده مجرمین است. توزیع فراوانی بعد خانه واری که مجرم در آن رشد یافته نیز نشان می دهد که مجرمین مورد بررسی عمدتاً مربوط به خانواده های شلوغ هستند. ۵۶ درصد آنها از خانواده هایی با تراکم ۷ نفر به بالا بودند. این یافته ها با تئوریهای روانشناختی و جامعه شناسی جرم که محیط پرورش نامساعد را عامل مهمی در ارتکاب جرم می دانند، هماهنگی دارند (۱۱).

یکی از پیامدهای افزایش جمعیت نامتناسب با امکانات فرهنگی، اقتصادی، شیوع جرم است. بدیهی است در خانواده های شلوغ فرصت کافی برای تربیت و رشد، ارضاء نیازهای مادی و عاطفی نبوده و روش های دموکراتیک تربیتی کمتر اعمال می شود. به این

شایع تر است، ولی بعد خانوار پدری با نوع بخصوص جرم ارتباط معنی داری نشان نمی دهد. اگر چه انواع جرم به طور کلی در خانواده های کم درآمد و فقیر، شایع تر است؛ ولی نوع جرم به طور خاص با وضعیت درآمد خانواده رابطه معنی داری نشان نمی دهد.

• بحث و نتیجه گیری

هدف از این مطالعه به تصویر کشیدن وضعیت اجتماعی - دموگرافیک زنان مجرم و تعیین رابطه بین نوع جرم و این ویژگیها به منظور شناخت برخی عوامل خطر (risk factors) مربوط به جرم و بزهکاری در فرهنگ جامعه ما بود. بدون شک هر گونه برنامه ریزی و مداخله آموزشی، درمانی و اجرایی به منظور پیشگیری از شیوع جرم به شناخت دقیق وضعیت موجود بستگی دارد. نتایج این پژوهش نیز در دو بخش توصیفی و تحلیلی بحث می شود:

الف) توزیع فراوانی ویژگیهای فردی و اجتماعی زنان مجرم:

توزیع فراوانی زنان مجرم زندانی بر حسب سن نشان داد بیشترین فراوانی جرم در سنین ۲۲ تا ۲۷ سالگی مشاهده می شود. یعنی در سنین جوانی (۲۶ درصد) هر چه سن بالاتر می رود میزان جرم و بزهکاری زنان کاهش می یابد. این یافته ها، دیدگاههای روانشناسی را که سنین جوانی را همراه با بحران و خطر انحرافات روانی - اجتماعی می دانند، تأیید می کند (۸). این یافته ها با دیدگاه کتله هم مطابقت دارد. وی زنان را در حدود جوانی به ویژه زیر ۳۰ سالگی، مستعد برای انواع جرم می داند (۱). این نتایج با یافته های امیر، ۱۹۷۱؛ کوس، ۱۹۸۷؛ راسل، ۱۹۸۴؛ که نشان دادند جرم های جنسی در سنین پایین (۲۵-۱۶ سالگی) شایع تر بودند، هماهنگی دارد (۹). به این ترتیب سن نوجوانی و جوانی، موقعیتی بسیار مهم و حساس است. توجه مثبت به آن و هدایت جوانان، موجب شکوفایی فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی و عدم توجه به شرایط،

پایین و کم درآمد، شایع تر است، ولی رابطه معنی داری بین نوع جرم و ویژگیهای ذکر شده وجود ندارد. بدین معنی که در مقایسه فراوانی انواع جرمها با فراوانی ویژگیهای ذکر شده تفاوت معنی داری مشاهده نشد. به عنوان مثال جرم اعتیاد، سرقت، اغتشاش، و کلاهبرداری تقریباً به یک میزان در خانواده های شلوغ و کم درآمد وجود داشت. اگر چه تفاوت ها معنی دار نبوده است ولی نسبت به سایر جرمها، جرم رابطه نامشروع در افراد با تحصیلات بالاتر، سنین پایین تر و وضع اقتصادی بهتر، بیشتر دیده شده است. شاید این امر لزوم توجه بیشتر به مسائل فرهنگی جامعه را گوشزد نماید. یکی از یافته های جالب این پژوهش مقایسه فراوانی انواع جرم از لحاظ بعد خانوار است. تحلیل داده ها نشان داد اعتیاد به مواد مخدر در زنان مجرم در خانواده های بسیار شلوغ (۸ نفر به بالا) شایعتر از سایر جرمهاست. رابطه نوع جرم و بعد خانوار اگر چه در سطح ۹۵ درصد اطمینان معنی دار نبود ولی در سطح ۹۰ درصد رابطه معنی داری به دست آمد.

در پایان یادآوری این نکته ضروری است که جرم، صرف نظر از نوع آن به صورت چشمگیری در سنین جوانی در گروهها و طبقات اجتماعی و اقتصادی پایین، تحصیلات کم، مشاغل پایین و کم درآمد، خانواده های شلوغ، شایع تر است. به نظر می رسد عوامل یاد شده از عوامل مهم خطر فردی، اجتماعی جرم و بزهکاری است؛ لذا تأکید بر اهمیت کنترل جمعیت، توجه به شرایط و نیازهای سنین جوانی، تحقق عدالت اجتماعی و فقرزدایی، توسعه آموزش همگانی و ریشه کنی بی سوادی از عوامل مهم در توسعه همه جانبه و پیشگیری اولیه از جرم و راهکاری پایدار در مصون سازی جامعه است و بدون توجه به این شرایط و تغییر در آنها، مجازات معلولین چنین شرایط اجتماعی نمی تواند در دراز مدت نتیجه بخش باشد.

ترتیب کنترل جمعیت و فرزند کمتر، می تواند به عنوان یکی از روشهای پیشگیری اولیه جرم، مدنظر باشد.

توزیع فراوانی شغل همسران زنان مجرم زندانی نیز نشان داد که این افراد مجموعاً دارای مشاغل کارگری، راننده، بیکار و شغل های متغیر و کاذب هستند. همچنین شغل پدر مجرمین هم به سمت مشاغل بسیار پایین اجتماعی - اقتصادی گرایش داشت. از طرف دیگر ۶۸ درصد مجرمین بیان کردند که میزان دسترسی آنها به امکانات فرهنگی و تفریحی بسیار کم بوده است.

با یک دید سیستماتیک و کل نگر به این یافته ها می توان دریافت که سن پایین، فقدان یا تحصیلات کم، شغل های پایین و کاذب، تراکم زیاد جمعیت خانواده، درآمد کم، والدین بی سواد، فقدان دسترسی به آموزش و تسهیلات فرهنگی با فراوانی جرم مربوط است. این موارد، لزوم تحول اجتماعی، فرهنگی، و توسعه همه جانبه در بستر و قالب عدالت اجتماعی را جهت کنترل جرم، گوشزد می کند و نشان می دهد که تنبیه و مجازات مجرمین بدون توجه به عوامل سوق دهنده فرد به جرم، تأثیر چندانی در کاهش جرائم نخواهد داشت.

ب- رابطه ویژگیهای اجتماعی - دموگرافیک و نوع جرم:

انواع جرم زنان مورد بررسی، در مقوله های اعتیاد به مواد مخدر، رابطه نامشروع، سرقت و اغتشاش، قتل و سایر موارد طبقه بندی شد و فراوانی آن با ویژگیهای اجتماعی و دموگرافیک زنان مجرم توسط خی دو (X²) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. هدف این بود که ببینیم آیا بروز یک جرم خاص با سن یا تحصیلات یا شغل یا وضعیت تأهل، ارتباط داد. مثلاً آیا بین اعتیاد، سرقت و رابطه نامشروع از لحاظ سن، تحصیلات، وضعیت اقتصادی، بعد خانوار تفاوت معنی داری وجود دارد؟ (تحلیل داده ها نشان داد بروز جرم بدون توجه به نوع آن در طبقه پایین اقتصادی اجتماعی، تحصیلات کم، خانواده های شلوغ، مشاغل

منابع

۱. ستوده ه. مقدمه ای بر آسیب شناسی اجتماعی، انتشارات آرای نور: ۱۳۷۲.
2. Hasselt BV, Herson, M. Editorial. Aggression and violent behavior. 1996: 1 (1), 1-3.
3. Golden CJ, Jackson ML, Rohn AP, Gontkovsh Y, ST. Neuropsychological correlates of violence and aggression: A Review of the clinical literature. Aggression and violent behavior, 1996: Vol 1, No, 1, 3-25.
۴. فرجاد م. ح. روانشناسی و جامعه شناسی انحرافات، تهران: ۱۳۷۰، ص ۱۳-۱۶.
5. Koss MP, Hidden rape: incidence, prevalence, and descriptive characteristics of sexual aggression and victimization in a national sample of college students in A.W. Burgess (Ed.), sexual assault, 1988: Vol. II, 1-25. New York: Garland.
۶. ابراهیمی ا، شفیعی ک. بررسی رابطه حمایت اجتماعی و جرم. طرح پژوهشی شماره ۷۶۰۲۸ دانشگاه علوم پزشکی اصفهان: ۱۳۷۶.
7. Tepline-1 A, Abram - KM, Clelland GM. Prevalence of psychiatric Disorders among incarcerated women. T. Priterial Jaile detainess. Arch- Gen- Psychiatry, 1996: 53 (6); 505-12.
8. Mars BP, Wie VV, Gross AM. Data rape risk factors: A review and methodological critique of the literature. Aggression and violent behavior. 1996: Vol 1, No1, 27-45,
۹. مؤمن کاشی م. جامعه شناسی قشرها و نابرابریهای اجتماعی، نشر مرزین، تهران: ۱۳۷۳، ص ۲۷-۵۲.
۱۰. حکمت س. روانپزشکی کیفری، سازمان بین المللی جرم شناسی، تهران: ۱۳۷۰، ص ۱۵-۲۰.
۱۱. موسوی غ، ابراهیمی ا. بررسی برخی خصوصیات اقتصادی اجتماعی معتادین به مواد مخدر و وضعیت تراکم جمعیت در خانواده آنها در مرکز بازپروری مهیار اصفهان، طرح شماره ۷۵۰۸۲، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، ۱۳۷۵.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی